

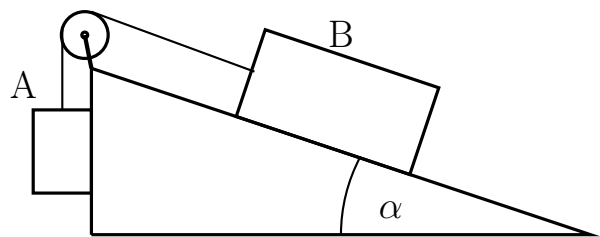
Ústřední komise fyzikální olympiády České republiky
Úlohy krajského kola 57. ročníku FO
kategorie A

1. Tělesa na klínu

Tělesa A a B ze stejného materiálu jsou spojena pevnou nití přes kladku a umístěna na klín s úhlem sklonu α podle obrázku. Kdyby byl klín dokonale hladký, byla by tělesa v rovnováze. Jaký musí být nejmenší součinitel f smykového tření, nemají-li se tělesa dát do pohybu, bude-li se klín pohybovat se zrychlením o velikosti a

- a) vpravo,
- b) vlevo.

Řešte nejprve obecně, pak pro hodnoty $a = 3,0 \text{ m} \cdot \text{s}^{-2}$, $\alpha = 30^\circ$. Tíhové zrychlení $g = 9,81 \text{ m} \cdot \text{s}^{-2}$. Tření v ose kladky a hmotnost kladky můžeme zanedbat.

Obr. 1

2. Dva plyny ve válci

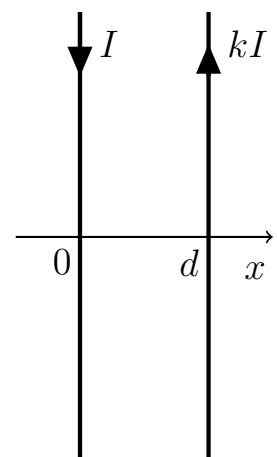
Tepelně izolovaný, uzavřený, vertikálně postavený válec je rozdělen na dvě stejné části těžkým, tepelně vodivým pístem. Nad i pod pístem, který je na počátku upevněn zarážkou, jsou stejná množství ideálního dvouatomového plynu o teplotě $T = 300 \text{ K}$ a tlaku $p = 1,00 \cdot 10^5 \text{ Pa}$. Po uvolnění zarážky píst klesne a rozdíl tlaků v dolní a horní části válce bude $\Delta p = 1,00 \cdot 10^4 \text{ Pa}$. Jak se přitom změnila teplota plynu ΔT po dosažení rovnovážného stavu?

Tepelnou kapacitu pístu i stěn válce zanedbejte.

3. Magnetické pole dvou vodičů

Dvěma rovnoběžnými dlouhými vodiči umístěnými ve vzájemné vzdálenosti d ve vakuu protékají v navzájem opačných směrech proudy I a kI , kde $k \geq 1$ (obr. 2).

- a) Určete velikost magnetické indukce B_0 v místě o souřadnici $x = d/2$.
- b) Určete souřadnici x_1 místa mezi vodiči na ose x , v němž je velikost magnetické indukce nejmenší, a velikost $B_{\min}$ této minimální indukce.
- c) Určete souřadnici x_2 místa na ose x , v němž je velikost magnetické indukce nulová.

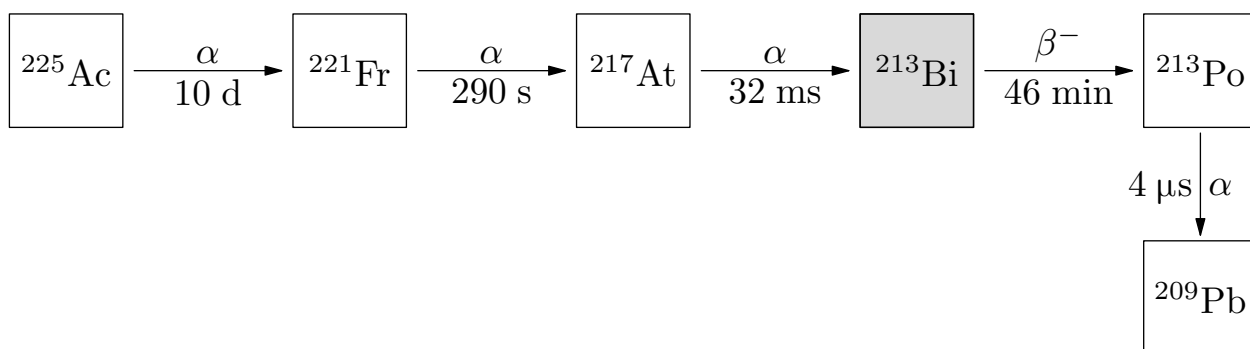
Obr. 2

Řešte nejprve obecně, pak pro hodnoty $k = 1$, $k = 2,25$.

4. Užití izotopů bizmutu

K ničení nádorových buněk se používá záření α krátkého dosahu. Důležitou roli zde hraje izotop bismutu ^{213}Bi , vázaný na nosič, schopný dopravit látku do blízkosti nádorových buněk. ^{213}Bi se rozpadá s poločasem rozpadu $T_{\text{Bi}} = 46 \text{ min}$ na zdroj záření α – polonium ^{213}Po , které se s poločasem $T_{\text{Po}} = 4 \mu\text{s}$ rozpadá na izotop olova ^{209}Pb a ničí nádorové buňky. Vznikající částice α mají kinetickou energii $E_k = 8,38 \text{ MeV}$.

Samotný izotop ^{213}Bi se připravuje ostřelováním ^{226}Ra energetickými protony v urychlovači. Přitom vzniká ^{225}Ac , které podléhá přeměně α s poločasem rozpadu $T_{\text{Ac}} = 10 \text{ dní}$. Vzniklé francium ^{221}Fr se přeměnou α mění s poločasem $T_{\text{Fr}} = 290 \text{ s}$ na astat ^{217}At a ten další přeměnou α s poločasem rozpadu $T_{\text{At}} = 32 \text{ ms}$ poskytuje ^{213}Bi (obr. 3).

Obr. 3

- Napište rovnici vzniku izotopu ^{225}Ac ostřelováním ^{226}Ra energetickými protony o rychlosti $v = 4,0 \cdot 10^7 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}$. Určete energii reakce E_{r1} a kinetickou energii protonů. Kinetickou energii protonů počítejte klasicky i relativisticky, výsledky porovnejte a určete, jaká část kinetické energie protonu se mění na jiné formy energie. Můžete použít vztah $m = m_0 + E_k/c^2$.
- Jak dlouho musíme ostřelování radia provádět, máme-li obdržet vzorek aktinia o aktivitě $A = 5,0 \cdot 10^9 \text{ Bq}$? Rozpad atomů aktinia, které vznikají během ostřelování, zanedbejte. Proud protonů má intenzitu $I = 100 \mu\text{A}$ a jen 1,2 % protonů vede k žádané reakci.
- Určete energii reakce E_{r2} rozpadu ^{213}Po a vysvětlete rozdíl oproti kinetické energii vznikajících α částic.

Při řešení vycházejte ze známých hodnot klidových hmotností neutrálních atomů, protonu a neutronu:

$$\begin{aligned}
 m(^{226}_{88}\text{Ra}) &= 226,025\,410m_{\text{u}}, & m(^{225}_{89}\text{Ac}) &= 225,023\,230m_{\text{u}}, & m(\text{p}) &= 1,007\,276m_{\text{u}}, \\
 m(\text{n}) &= 1,008\,665m_{\text{u}}, & m(^{213}_{84}\text{Po}) &= 212,992\,857m_{\text{u}}, & m(^{209}_{82}\text{Pb}) &= 208,981\,090m_{\text{u}}, \\
 m(^4_2\text{He}) &= 4,002\,603m_{\text{u}}, & m(^1_1\text{H}) &= 1,007\,825m_{\text{u}}. & & \text{Atomová hmotnostní konstanta} \\
 m_{\text{u}} &= 1,66 \cdot 10^{-27} \text{ kg}, & \text{rychlost světla ve vakuu } c &= 3,00 \cdot 10^8 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}.
 \end{aligned}$$